

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Є.В. Громов, І.О. Мазайкіна

Стаття присвячена проблемі використання сучасних мультимедійних технологій в якості основної складової особистісно орієнтованого підходу у викладанні іноземних мов. Автори визначають вплив психологічного комфорту від застосування мультимедійних технологій майбутніми вчителями іноземних мов на їхню готовність до впровадження цих технологій у професійній діяльності. Також доведено, що подібні технології навчання іноземних мов з дидактичної точки зору оптимізують психічне навантаження, активізують пізнавальну діяльність, скеровують і контролюють процес формування та розвитку мовних навичок і вмінь, розвивають активність і самостійність у розв'язанні комунікативно-проблемних завдань.

Ключові слова: мультимедійні технології, викладання іноземних мов, особистісно орієнтований підхід, майбутні вчителі.

ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИА-ТЕХНОЛОГИЙ КАК ОСНОВА ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Е.В. Громов, И.О. Мазайкина

Статья посвящена проблеме использования современных мультимедиа-технологий в качестве основной составляющей личностно ориентированного подхода при преподавании иностранных языков. Авторы отмечают влияние психологического комфорта от применения мультимедиа-технологий будущими учителями иностранных языков на их готовность к внедрению этих технологий в профессиональную деятельность. Также доказано, что данные технологии обучения иностранным языкам с дидактической точки зрения оптимизируют психическую нагрузку, активизируют познавательную деятельность, направляют и контролируют процесс формирования и развития языковых навыков и умений, развивают самостоятельность и активность при решении коммуникативно-проблемных заданий.

Ключевые слова: мультимедиа-технологии, обучение иностранным языкам, личностно ориентированный подход, будущие учителя.

USAGE OF MULTIMEDIA-TECHNOLOGIES AS THE BASIS OF PERSONALLY ORIENTED APPROACH TO FOREIGN LANGUAGES TEACHING

The article is devoted to the problem of usage of multimedia-technologies as the basic constituent part of personally oriented approach to foreign languages teaching. The authors dwell on the influence of psychological comfort while applying multimedia-technologies by future foreign languages teachers on their readiness for introducing these technologies into professional activity. It has also been proved that from didactical viewpoint the given technologies of foreign languages teaching can noticeably optimize psychological load, activate cognitive activity, lead and control the process of formation and development of linguistic abilities and skills, develop activism and independence when solving communicative problem assignments.

Key-words: *multimedia-technologies, foreign languages teaching, personally oriented approach, future teachers.*

Постановка проблеми. Система іншомовної освіти виключно сприйнятлива, чутлива, відкрита для всіх нововведень і змін у різних областях, швидко реагує та пристосовується до змін, нових умов економічного й соціокультурного характеру. Ця система має унікальну структуру, яка, з одного боку, дозволяє гнучко й динамічно здійснювати реалізацію освітніх програм відповідно до соціальних запитів суспільства, а з іншого – здатна до саморозвитку та самовдосконалення, що є необхідною умовою суттєвого підвищення якості підготовки молоді до життя в глобалізованому світі.

Для системи іншомовної освіти все більш очевидними стають такі її характеристики як динамізм і варіативність. Насамперед, це пояснюється суттєвими змінами соціокультурної ситуації та необхідністю, як результат, створювати, з одного боку, технології, які передбачають постійне коректування й оптимізацію змісту програм, курсів, спеціальностей, а з іншого – адаптувати їх до індивідуально-психологічних особливостей учнів чи студентів. Це створює умови для розвитку й реалізації індивідуальних здібностей і можливостей учнів будь-яких вікових категорій, що дозволяє здійснювати іншомовну підготовку молоді, яка відповідає міжнародним стандартам. Такий підхід диктує необхідність ретельно продумувати дидактичну систему, послідовність операцій і дій, засоби активізації когнітивної діяльності учнів,

навчальну інформацію: зміст, кількість навчального матеріалу, технології навчання, методику викладання тощо.

Система іншомовної освіти може бути поліпшена за рахунок застосування технологій навчання, що базуються на активізації інтелектуальних здібностей, розвитку різних типів мислення і, як наслідок, творчої ланки розумової діяльності учнів. Розробка такої системи стає можливою в результаті вивчення не лише педагогічних проблем навчання, а й психологічних, зокрема таких, як: специфіка типів мислення, характерних для різних учнів, їх типологія; типи творчої та особливості дослідницької діяльності; рівні інтелектуальної активності [3, с.23].

Усі названі аспекти враховує особистісно орієнтований підхід у навчанні іноземних мов. Особистісний підхід, на думку О. Пехоти, це важливий психолого-педагогічний принцип, методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних і психолого-технологічних засобів, які забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості школяра чи студента і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої системи освіти [5, с.280].

Цей підхід, на нашу думку, повинен бути реалізований під час навчання всім видам іншомовної мовленнєвої діяльності. При цьому досягається мета навчання, що полягає в творчому розумінні досліджуваного матеріалу, яке забезпечує глибоке проникнення в сутність аналізованих явищ і їх творче, критичне перетворення, а також задоволення комунікативних, пізнавальних, професійних і естетичних потреб учнів; у розвитку в них різних типів мислення. З цього випливає, що в процесі вдосконалення навчання іноземної мови на основі застосування особистісно орієнтованого підходу викладач одночасно вирішує завдання розвитку мислення студентів, формування творчої особистості.

Аналіз наявних досліджень проблеми. Особистісно орієнтований підхід до навчання став актуальною областю інновацій в освіті на тлі здійснення

активних розробок у напрямі психологічного супроводу освіти. На основі аналізу досвіду дослідників, які займалися проблемами особистісно орієнтованої освіти, нами було з'ясовано, що особистісно орієнтована освіта – це особливий тип освіти, що ґрунтується на організації взаємодії учнів і педагогів, при цьому повинні бути створені оптимальні умови для розвитку в суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації.

Сутність особистісно орієнтованого підходу є предметом численних досліджень у психології (А. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, В. Рибалка та ін.) і педагогіці (О. Пехота, О. Савченко, І. Якиманська). Проблеми комплексного підходу до розробки змісту особистісно орієнтованого навчання іноземних мов проаналізовані в працях С. Ніколаєвої, М. Чепурної та ін. Особливу увагу дослідники приділяють реалізації особистісно орієнтованого підходу в ранньому навчанні іноземних мов дошкільників (О. Негневицька, З. Нікітенко, З. Футерман).

Ефективність особистісно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов науковці пояснюють тим, що в його основі лежать особистісно орієнтовані технології, які дозволяють пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей учнів і студентів. При цьому учасники навчального процесу знаходяться в стані психологічного комфорту, оскільки при застосуванні таких технологій належна увага приділяється індивідуальним психічним властивостям конкретного учня чи студента, які, в кінцевому рахунку, визначають як ефективність засвоєння навчальної інформації, так і якість формування іншомовних навичок і умінь під час вивчення іноземної мови.

Метою особистісно орієнтованої освіти, на думку Б. Гривнак, є поєднання виховання та навчання в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту й розвитку того, кого навчають [1, с.141]. Нам найбільше імпонує висновок, зроблений С. Подмазіним, що основною метою особистісно орієнтованої освіти є навіть не виховання, а підтримка людини, розвиток у неї механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту,

самовиховання, що є необхідним для становлення самобутнього особистісного образу й діалогічного, безпечного способу взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією [6, с.142].

Ефективним інструментом реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні можуть бути інформаційно-комунікаційні технології [2]. Дидактичні основи підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності визначені Л. Морською [4], проте мультимедійні технології не визначаються дослідницею як найбільш ефективні в контексті особистісно орієнтованого підходу.

Невирішені аспекти проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених проблемам упровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, зокрема й під час вивчення іноземних мов, дослідники не ставили за мету перевірити вплив психологічного комфорту від застосування мультимедійних технологій майбутніми вчителями іноземних мов на їхню готовність до застосування цих технологій у професійній діяльності.

Мета статті – визначити вплив психологічного комфорту від застосування мультимедійних технологій майбутніми вчителями іноземних мов на їхню готовність до впровадження цих технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. До найбільш комфортних особистісно орієнтованих технологій вивчення іноземних мов відносимо мультимедійні технології. Пояснюємо це тим, що під час їх використання в навчальному процесі виконуються, як мінімум, три вимоги: врахування індивідуальних особливостей учня чи студента, його темпераменту, характеру сприйняття ним навчального матеріалу, типу пам'яті тощо; недопущення надмірного інтелектуального, емоційного, нервового навантаження; забезпечення морально-психологічного клімату в колективі, підтримка й зміцнення психічного здоров'я учнів і студентів. Використання мультимедійних технологій навчання забезпечує не лише збереження психічного здоров'я учнів

і студентів, а й високу ефективність навчально-виховного процесу, спрямованого на їхній особистісний розвиток.

Використання мультимедійних технологій у вивченні іноземних мов забезпечує свободу самореалізації кожного, створює такі умови, в яких інтелектуальна діяльність живиться яскравими почуттями, а подолання труднощів породжує почуття задоволеності, успіху, що в свою чергу, дає додатковий, сильний імпульс до активної навчальної діяльності. Створена на занятті ситуація успіху стає фактором розвитку особистості, духовного й інтелектуального становлення учнів і студентів.

Для створення комфортних умов під час вивчення іноземних мов пропонуємо студентам першого курсу спробувати використати відповідні програми. Так, кожному студенту при використанні мультимедійних технологій надається можливість працювати в своєму (індивідуальному) темпі і в найбільш сприятливий для нього час. Упродовж усього заняття зберігається максимальна активність студента й створюються умови для засвоєння знань і формування та розвитку мовних навичок.

Британська Рада розробила низку безкоштовних сайтів для дітей (*Learn English Kids*), підлітків (*Learn English Teens*) і дорослих (*Learn English*) для самостійного вивчення англійської мови. На сайтах представлені різноманітні аудіо- та відеоматеріали, ігри, матеріали для читання, вправи з граматики, аудіювання та багато іншого.

Студентам перших курсів було рекомендовано зареєструватись на ресурсі **«Learn English. British Council»** (<http://learnenglish.britishcouncil.org>). Окрім роботи з матеріалами, зареєстровані студенти мали змогу надсилати коментарі, спілкуватися з іншими студентами, задавати запитання і завантажувати інформацію. Серед найцікавіших розділів студенти зазначили:

1) «Слухай і дивись» – тренування розуміння англійської на слух, можливість завантажувати аудіофайли і подкасти на MP3-плеєр;

2) «Граматика і словниковий запас» – можливість поповнювати свій словниковий запас, підвищувати граматичний рівень через виконання вправ і читання докладних описів граматичних конструкцій;

3) Переважна кількість студентів вподобала «Розваги та ігри» – можливість грати у різноманітні навчально орієнтовані ігри, завантажуючи безкоштовні програми на мобільний телефон чи смартфон;

4) Окремі студенти зазначили корисність розділу «Бізнес і робота», де представлені подкасти та статті на ділові та професійні теми. Також зацікавила серія відеозаписів про те, як проходити співбесіди підчас прийому на роботу.

На нашу думку, дуже цікавим є розділ «Екзамен IELTS», в якому містяться матеріали та поради щодо самопідготовки до іспиту з англійської IELTS, проте більшість студентів немовних спеціальностей поки не мають відповідних навичок і достатнього рівня знань для складання згаданого іспиту. Цей розділ може бути цікавим студентам із більш високим рівнем володіння мовою. Серед несуттєвих недоліків можна зазначити обов'язкову реєстрацію, без якої не можна завантажувати матеріали.

Студентам з невисоким рівнем володіння мовою був запропонований безкоштовний ресурс «**Begin English**» (<http://begin-english.ru>), що надає можливість вивчати мову «з нуля». Студентів цікавила можливість передивлятись відео з субтитрами, прослуховувати онлайн-радіо (BBC World), використовувати програми для збільшення словникового запасу, для вивчення неправильних дієслів та ін. Особливу цікавість викликали переклади популярних пісень, розмовник на актуальні теми, книги для читання, які можна безкоштовно завантажити. Найбільшою перевагою студенти назвали радіомовлення, адже прослуховування живого іноземного мовлення сприяло кращому засвоєнню англійської мови, а також формувало навичку розуміти живу мову іноземців.

Студентам різних курсів пропонувалися уроки, які скомплектовані за рівнями навантаження. Після закінчення певної теми вони самостійно мали можливість перевірити власні знання, виконуючи завдання, що додаються. У

розділі «Статті» представлені детальні пояснення не лише граматики, а вживання певних слів. У розділі «Слова» надається перелік слів з картинками та аудіо (можливість прослухати як правильно вимовляти слова). Сайт легкий у користуванні, не вимагає реєстрації, є безкоштовним, його можна рекомендувати студентам перших курсів, які мають невисокий рівень володіння мовою. Проте, даний факт можна розцінити й як недолік – студентам із більш високим рівнем знань цей ресурс виявився нецікавим.

Схожі результати були відмічені при використанні ресурсу «**Delight English**» (<http://www.delightenglish.ru>). Ресурс надає змогу вивчати англійську мову самостійно, починаючи з самого елементарного рівня. Студентам пропонується безкоштовний доступ до різних аудіокниг, відео-курсів, англомовних фільмів з субтитрами. Сайт надзвичайно простий у використанні. Уроки базуються на Оксфордській програмі вивчення мови. Головна увага приділяється правильній вимові. Уроки побудовані таким чином, що учень має змогу не просто прочитати пояснення до кожної із запропонованих тем, а й продивитись відео-урок. Уроки розподілені за рівнями (початковий, середній). Пропонується вивчення розмовної мови за допомогою прослуховування діалогів, що виконуються носіями мови. Для перевірки здобутих знань є комплексні тести (кожен тест включає три аспекти: граматика, читання, слухання). Отже, вивчення англійської мови відбувається комплексно, відпрацьовується вимова, писання, читання, говоріння та граматика. Відбувається підготовка до тестів, здача тестів та їх перевірка. Серед недоліків майбутніми вчителями зазначались однотипність завдань (переклад речень, вставка слів відповідно до транскрипції) та відсутність живого спілкування.

Одним з найпопулярніших сервісів для вивчення іноземних мов є ресурс «**Duolingo**» (<https://ru.duolingo.com/course/en>), який безкоштовно дозволяє здійснювати он-лайн вивчення не лише англійської, але й німецької, іспанської, французької, італійської та португальської мов. Курс вивчення мови побудований дуже зручно: спочатку студенти вивчають лексику, потім

переходять до граматики, далі усі отриманні знання закріплюються на вправах, таких як переклад, правопис, аудіювання та читання. При цьому система автоматично визначає рівень знань окремого студента та приділяє увагу найбільш складним для нього вправам. Цікавою особливістю ресурсу є те, що програма кожного курсу має декілька рівнів та побудована у формі дерева досягнень. Щоб перейти на наступний рівень студенту потрібно набрати певну кількість балів, які нараховуються за правильні відповіді.

Безперечною перевагою ресурсу є його багатомовність, що дозволило пропонувати його студентам, для яких базовою мовою шкільного курсу була не англійська (в нашому випадку сервісом скористалися німецькомовні та франкомовні студенти). Серед інших переваг ресурсу студенти також зазначили можливість використання мобільної версії програми та зручні й зрозумілі мобільні додатки для Android та iOS, що дає можливість працювати у будь-якій зручній для студента час (наприклад, дорогою до університету).

В якості недоліку «Duolingo» студентами зазначалось те, що система більше сфокусована на освоєнні правил, ніж на розмовній практиці. Такий метод навчання буде ідеальним для бажаючих вдосконалити граматику. Студентам, які бажали практикувати розмовну мову, не заглиблюючись в граматичні тонкощі, варто спробувати інший сервіс.

Після аналізу можливостей різних мультимедійних програм навчального призначення студенти зробили висновок про суттєву результативність і ефективність застосування в школі особистісно орієнтованих уроків за умови використання мультимедійних технологій, ігрових методів, зміни характеру взаємодії педагога і учнів, переходу від авторитарного стилю до стилю кооперації і співробітництва, запровадження автолінгводидактичного компонента в процес навчання, що дозволяє учню бачити кінцеву мету роботи й коригувати процес навчання самостійно. Мультимедійні технології забезпечують дотримання принципу наочності навчання. Як відомо, наочність може бути зоровою, слуховою та м'язово-руховою. Її завдання сприяти

розвитку мислення на основі чуттєво-наочних вражень, що мобілізують активність учнів, викликають інтерес до занять, знімають втому, розвивають творчу уяву, волю та полегшують процес засвоєння навчального матеріалу.

Майбутні вчителі зробили прогностичний висновок, що систематичне впровадження у вивчення іноземних мов мультимедійних технологій зможе значно підвищити ефективність навчального процесу. В умовах особистісно орієнтованого навчання учні чи студенти перестають бути об'єктами навчання, навпаки – створюються можливості для їхнього самопізнання, самоосвіти, самовиховання, саморозвитку. Кожний намагається проявити свою індивідуальність, особливості характеру.

Такий висновок сприяв зростанню мотивації самих студентів – майбутніх учителів до вивчення теоретичних і методичних основ застосування особистісно орієнтованого підходу у викладанні іноземних мов.

Одержані нами в ході дослідження результати, а також дані опитувань студентів і викладачів показали, що зміни в рівнях якості навчально-пізнавальної діяльності студентів характеризуються низкою особливостей, а саме: в ході свого розвитку навчально-пізнавальна діяльність проходить ряд етапів (етап становлення; етап алгоритмізації й етап творчо-продуктивної діяльності), які відповідають певним ступеням її досконалості (якості); швидкість і характер змін залежить від ступеня реалізації відповідних організаційно-педагогічних умов (вивчення студентами методологічних засад особистісно орієнтованого підходу; впровадження особистісно орієнтованих технологій, зокрема й мультимедійних, у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов; розроблення студентами дидактичних матеріалів з урахуванням принципів індивідуалізації та диференціації навчання іноземних мов); зростання якості навчання обов'язково супроводжується підвищенням результативності навчально-пізнавальної діяльності; на підвищення ефективності навчальної діяльності впливають рівень і спрямованість розвитку мотивації студентів, цільові установки, досвід навчальної діяльності; на

освоєння студентами іноземної мови в значній мірі впливає стиль викладання (авторитарний чи демократичний; масовий чи індивідуальний), здійснення контролю за процесом розвитку навчально-пізнавальної діяльності.

Підвищення рівня самостійності та самоорганізації студентів у навчальній діяльності підтверджено показниками, що характеризують: мотиваційну готовність до впровадження мультимедійних технологій навчання (результати опитування студентів про суть, цілі мультимедійних технологій навчання, їх соціальну актуальність у реальній практиці дослідження шляхом діалогу, диспуту та ін.); інформаційно-освітню самостійність (рівень умінь студентів здобувати інформацію через Інтернет, інформаційно-довідкові комп'ютерні системи та ін.); організаційно-технологічну самостійність (рівень умінь здійснювати самоорганізацію, планування, розробку алгоритмів діяльності на основі дидактичних та інформаційних комп'ютерних засобів); рефлексивно-оцінювальну самостійність (уміння самодіагностування, самоаналізу, самооцінювання в пізнавальній навчальній діяльності на основі використання системи тестів навченості, здатності до навчання, самоконтролю).

Висновок. Окремим і найбільш ефективним видом особистісно орієнтованих технологій у вивченні іноземних мов є мультимедійні технології. Мультимедіа, як засоби навчання, об'єднують усі позитивні властивості візуальних і вербальних засобів навчання і в силу своєї універсальності реалізують їх з набагато більшим ефектом. Вони ніби переносять реальний світ в навчальну аудиторію, даючи можливість учням сприймати людське спілкування іноземною мовою таким, яким воно є в реальності. Мультимедійні технології навчання надають можливість створювати наочні мовні ситуації як з метою формування навичок і вмінь сприйняття та відтворення іноземної мови на основі усвідомленого засвоєння мовних засобів, так і з метою закріплення в пам'яті лексико-граматичного матеріалу за допомогою відбору ситуацій та опори на слухові й зорові уявлення.

У навчанні іноземної мови мультимедійні технології здатні ефективно здійснювати індивідуалізацію навчання, тобто враховувати індивідуальні психологічні особливості того, хто навчається. Темп і якість засвоєння навчальної інформації визначається переважанням тих чи інших особливостей розумової діяльності студентів. Їх врахування є необхідною умовою інтенсифікації навчального процесу. В умовах колективного навчання врахувати індивідуальні особливості засвоєння студентами знань і формування в них мовних навичок і мовленнєвих умінь без мультимедійних технологій навчання є досить складним.

Наявність зворотного зв'язку дозволяє не лише виявляти помилки під час виконання різних завдань і вправ, а й надає можливість майбутньому педагогу скоригувати неправильно виконані завдання й сформувати навички правильної мовної дії. Студенти отримують негайний сигнал про правильність кожної мовленнєвої дії, що практично неможливо в умовах колективного навчання.

Аудіовізуальні й комп'ютерні технології навчання іноземних мов з дидактичної точки зору оптимізують психічне навантаження, активізують пізнавальну діяльність, скеровують і контролюють процес як формування, так і розвитку мовних навичок і вмінь в оволодінні іншомовною діяльністю. Вони також розвивають активність і самостійність у вирішенні комунікативно-проблемних завдань.

Література

1. Гривнак Б. Парадигма особистісно орієнтованого навчання на початку нового століття / Гривнак Б. // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2010. – Випуск 42. – С.138-144.
2. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури педагога в контексті неперервної освіти / Р. С. Гуревич, А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. – 2001. – С. 276-281.
3. Коломієць А. М. Мета, сутність і основні характеристики особистісно орієнтованого навчання в сучасних умовах / Коломієць А. М., Мазайкіна І. О. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб.наук.праць. – Вип.46. / Редкол.: В. І. Шахов та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016 – С.22-26.

4. Морська Л. І. Дидактичні основи підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності / Л. І. Морська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – № 37. – С. 99 - 102.
5. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технологія. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, корективи / О. М. Пехота. – К., 2000. – С.274-297.
6. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.

References

1. Gryvniak B. Paradygma osobystisno orientovanoho navchannia na pochatku novoho stolittia / Hryvniak B. // Humanitarny visnyk ZDIA. – 2010. – Vyp. 42. – S. 138-144.
2. Gurevich R.S. Formuvannia informatsijnoi kultury pedagoga v konteksti neperervnoi osvity / R.S. Gurevich, A.M. Kolomiets, D.I. Kolomiets // Neperervna profesijna osvita : teorija i praktyka: zb. nauk. prats. – 2001. – S. 276-281.
3. Kolomiets A.M. Meta, sutnist i osnovni kharakterystyky osobystisno orientivanoho navchannia v suchasnyh umovah / Kolomiets A.M., Mazajkina I.O. // Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Pedahohika i psykholohiya. – Vypusk 46. – Vinnytsya, 2016. – S. 22-26.
4. Morska L.I. Dydaktyczni osnovy pidgotovky majbutniogo vchytelia inozemnyh mov do vykorystannia informatsijnyh tehnologij u profesijnij dijalnosti / Morska L.I. // Vistnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. – 2008. – №37. – S. 99-102.
5. Pehota O.M. Osobystisno orientovana osvita i tehnolohia. Neperervna profesijna osvita: problemy, poshuky, korektyvy / Pehota O.M. – К., 2000. – S. 274-297.
6. Podmazin S.I. Lichnostno orientirovannoe obrazovanie : Sotsialno-filosofskoe issledovanie / Podmazin S.I.. – Zaporozhie : Prosvita, 2000. – 250 s.